6

THEMA 6 VAN 9

Conjunctuurbeleid

Begrotingsbeleid van de overheid en rentebeleid van de centrale bank

6 lessen · rekenopdrachten · examenopgave · eindquiz · antwoordmodel

Werkboek — naam: _____ klas: _____

Les 6.1 — Conjunctuur en de begroting

Leerdoel: Je legt uit hoe een progressief belastingstelsel en werkloosheidsuitkeringen als automatische stabilisatoren werken, en wat de conjunctuur doet met de begroting.

Eindtermen: I2.1, A2

Waar gaat het om?

De conjunctuur raakt de overheidsbegroting direct (eindterm I2.1). In een laagconjunctuur dalen de belastingontvangsten en stijgen de uitgaven aan uitkeringen. Dat lijkt slecht nieuws voor de overheid, maar het helpt de economie juist: de begroting werkt als een schokdemper. Dat heten **automatische stabilisatoren** .

Kerntheorie

Automatische stabilisatoren

- **Progressief belastingstelsel** : als inkomens dalen, daalt de belasting procentueel sterker. Het netto-inkomen daalt minder, en daarmee ook de consumptie.
- **Werkloosheidsuitkeringen** : wie zijn baan verliest, krijgt een uitkering. Zijn inkomen daalt minder sterk, dus hij blijft meer besteden.

In een hoogconjunctuur werkt het andersom: de belastingen stijgen harder dan de inkomens en de uitgaven aan uitkeringen dalen. Dat remt de overbesteding af.

Ze heten **automatisch** omdat de overheid er geen nieuw besluit voor hoeft te nemen.

Een progressief belastingstelsel dempt de daling van het netto-inkomen

	Voor de laagconjunctuur	Daarna	Verandering
Bruto-inkomen	€ 60.000	€ 54.000	- 10,0%
Belasting (35% tot € 40.000, 50% daarboven)	€ 24.000	€ 21.000	- 12,5%
Netto-inkomen	€ 36.000	€ 33.000	- 8,3%

Het netto-inkomen daalt minder hard dan het bruto-inkomen, omdat de belasting procentueel sterker daalt. De bestedingen dalen dus minder. Vereenvoudigd voorbeeld met verzonnen getallen.

Automatische stabilisatoren

	Laagconjunctuur	Hoogconjunctuur
Belastingontvangsten (progressief stelsel)	dalen sterker dan de inkomens	stijgen sterker dan de inkomens
Uitgaven aan werkloosheidsuitkeringen	stijgen	dalen
Begrotingssaldo	verslechtert (tekort groter)	verbetert (tekort kleiner)
Effect op de bestedingen	daling wordt afgeremd	stijging wordt afgeremd

Toepassen

Examenvraag: automatische stabilisatoren (2 punten)

In een recessie stijgt het begrotingstekort van 1% naar 4% van het bbp, zonder dat het kabinet nieuw beleid voert. Leg uit hoe dat komt, en waarom dit de recessie afremt.

Uitwerking

1. Lagere inkomens en winsten (progressief) sterk dalende belastingontvangsten; meer werklozen hogere uitgaven aan uitkeringen.
2. Daardoor dalen de netto-inkomens van gezinnen minder dan de productie: de bestedingen dalen minder hard.

Antwoord

Door de recessie dalen de belastingontvangsten (in een progressief stelsel extra sterk) en stijgen de uitgaven aan werkloosheidsuitkeringen: het tekort groeit vanzelf. Doordat gezinnen minder inkomen verliezen, dalen de bestedingen minder hard en wordt de recessie afgeremd.

Veelgemaakte fout

Een stijgend tekort in een recessie meteen als slecht beleid zien. Een deel van het tekort komt door de automatische stabilisatoren, en die helpen de economie juist.

Kernbegrippen

Automatische stabilisatoren
Onderdelen van de begroting die zonder nieuw besluit de conjunctuur afremmen: een progressief belastingstelsel en werkloosheidsuitkeringen.

Progressief belastingstelsel
Stelsel waarin het gemiddelde belastingtarief stijgt als het inkomen stijgt.

Verwerkingsopdracht

Werk de opdrachten uit in je schrift of in de invulvelden.

1. Controleer met de eerste tabel dat het netto-inkomen minder hard daalt dan het bruto-inkomen.

2. Leg uit hoe werkloosheidsuitkeringen in een laagconjunctuur de bestedingen ondersteunen.

3. Wat zou er gebeuren als de overheid in een laagconjunctuur al deze extra tekorten meteen wegbezuinigt?

Oefeningen

Brons: Kennis & Begrip

1. Noem twee automatische stabilisatoren.

Zilver: Toepassing & Rekenen

2. Leg uit waarom een progressief belastingstelsel de daling van de bestedingen in een laagconjunctuur afremt.

3. Er komen 100.000 werklozen bij, met elk een uitkering van € 20.000 per jaar. Hoeveel stijgen de overheidsuitgaven aan uitkeringen?

Goud: Analyse & Evaluatie — de uitdaging

4. Waarom heten deze stabilisatoren "automatisch"?

Les 6.2 — Anticyclisch begrotingsbeleid

Leerdoel: Je legt uit hoe de overheid met anticyclisch begrotingsbeleid de economie stimuleert in een laagconjunctuur en afremt in een hoogconjunctuur.

Eindtermen: I2.2

Waar gaat het om?

Naast de automatische stabilisatoren kan de overheid ook bewust ingrijpen: met **anticyclisch begrotingsbeleid** (eindterm I2.2). "Anti" betekent tegen: het beleid gaat in tegen de richting van de conjunctuur.

Kerntheorie

Stimuleren en afremmen

In een **laagconjunctuur** voert de overheid **stimulerend beleid** : hogere uitgaven en/of lagere belastingen. Daardoor stijgen de bestedingen en neemt de onderbesteding af. Het begrotingstekort wordt (tijdelijk) groter.

In een **hoogconjunctuur** voert ze **afremmend beleid** : lagere uitgaven en/of hogere belastingen. Daardoor dalen de bestedingen, neemt de overbesteding af en daalt de inflatie. Het tekort wordt kleiner, of er ontstaat een overschot.

Anticyclisch begrotingsbeleid

	Laagconjunctuur: stimuleren	Hoogconjunctuur: afremmen
Overheidsuitgaven	omhoog (bijvoorbeeld investeringen naar voren halen)	omlaag
Belastingen	omlaag	omhoog
Begrotingssaldo	tekort neemt toe	tekort neemt af of overschot
Doel	bestedingen omhoog, werkloosheid omlaag	bestedingen omlaag, inflatie omlaag

Stimulerend begrotingsbeleid in een laagconjunctuur

1. Hogere uitgaven / lagere belastingen: de overheid stimuleert ->
2. Meer bestedingen: O, C en I stijgen ->
3. Meer productie: onderbesteding neemt af ->
4. Meer werkgelegenheid: werkloosheid daalt, inkomens stijgen

Toepassen

Examenvraag: welk beleid? (2 punten)

In een land is de werkloosheid gestegen tot 7%, de inflatie is 0,5% en de economie krimpt al drie kwartalen. Welk begrotingsbeleid past hier volgens de anticyclische gedachte? Geef twee concrete maatregelen.

Uitwerking

1. De situatie: recessie met onderbesteding stimulerend beleid.

2. Maatregelen: bijvoorbeeld investeringen in infrastructuur naar voren halen, of de inkomstenbelasting verlagen.

Antwoord

Stimulerend beleid, omdat er sprake is van een recessie met onderbesteding en hoge werkloosheid. Bijvoorbeeld: de overheid haalt geplande investeringen (wegen, scholen, woningen) naar voren en verlaagt de inkomstenbelasting.

Veelgemaakte fout

Stimuleren en afremmen omdraaien. In een hoogconjunctuur ga je de economie niet nog meer stimuleren: dan neemt de overbesteding toe en stijgt de inflatie verder.

Kernbegrippen

Anticyclisch begrotingsbeleid

Stimuleren in een laagconjunctuur (hogere uitgaven, lagere belastingen) en afremmen in een hoogconjunctuur (lagere uitgaven, hogere belastingen).

Procyclisch beleid

Beleid dat de conjunctuur versterkt, zoals bezuinigen in een recessie.

Verwerkingsopdracht

Werk de opdrachten uit in je schrift of in de invulvelden.

1. Is de maatregel stimulerend of afremmend? a) de btw verhogen b) extra geld voor woningbouw c) de bouw van een nieuwe snelweg uitstellen d) de kinderbijslag verhogen.

2. Leg uit waarom stimulerend beleid het begrotingstekort vergroot.

3. Waarom is het lastig om in een hoogconjunctuur afremmend beleid te voeren?

Oefeningen

Brons: Kennis & Begrip

1. Wat is anticyclisch begrotingsbeleid?

Zilver: Toepassing & Rekenen

2. Noem twee stimulerende maatregelen voor een laagconjunctuur.

3. Waarom is afremmend beleid in een hoogconjunctuur nuttig?

Goud: Analyse & Evaluatie — de uitdaging

4. Wat is het verschil tussen automatische stabilisatoren en anticyclisch begrotingsbeleid?

Les 6.3 — Effecten van begrotingsbeleid

Leerdoel: Je legt uit hoe begrotingsbeleid de inflatie, de werkloosheid, de werkgelegenheid en de inkomens beïnvloedt, afhankelijk van de conjuncturele situatie.

Eindtermen: I2.3

Waar gaat het om?

Wat levert begrotingsbeleid op? In deze les volg je het effect op inflatie, werkloosheid, werkgelegenheid en inkomens (eindterm I2.3). Het effect hangt sterk af van de conjuncturele situatie waarin het beleid wordt ingezet.

Kerntheorie

Effecten van stimulerend beleid

Meer overheidsbestedingen (O) of lagere belastingen (hogere C en I) laten de bestedingen stijgen. Bedrijven produceren meer en nemen mensen aan: de **werkgelegenheid** stijgt en de **werkloosheid** daalt. Met meer werk stijgen de **inkomens** , wat de consumptie verder kan aanjagen.

Of de **inflatie** stijgt, hangt af van de onderbesteding. Is er veel onbenutte capaciteit, dan stijgt vooral de productie. Is de economie dicht bij de capaciteitsgrens, dan stijgen vooral de prijzen.

Effecten van begrotingsbeleid

	Stimulerend beleid	Afremmend beleid
Werkgelegenheid	stijgt	daalt (of stijgt minder)
Werkloosheid	daalt	stijgt (of daalt minder)
Inflatie	kan stijgen, zeker dicht bij de capaciteitsgrens	daalt
Inkomens	stijgen (meer werk, hogere lonen)	stijgen minder
Overheidsschuld	stijgt	daalt

Effecten van afremmend beleid

Minder overheidsuitgaven of hogere belastingen verlagen de bestedingen. De overbesteding en de **inflatie** nemen af. Nadeel: de werkgelegenheid groeit minder of daalt, en de inkomens stijgen minder.

Toepassen

Examenvraag: stimuleren bij volle capaciteit (2 punten)

Een regering verlaagt de inkomstenbelasting fors, terwijl de werkloosheid al 3% is en er veel vacatures zijn. Leg uit wat het effect is op de inflatie.

Uitwerking

1. Lagere belasting hoger besteedbaar inkomen meer consumptie.
2. De economie zit al aan de capaciteitsgrens (krappe arbeidsmarkt): bedrijven kunnen niet meer

produceren prijzen stijgen.

Antwoord

De belastingverlaging verhoogt de consumptie. Omdat er al overbesteding is (weinig werklozen, veel vacatures), kunnen bedrijven niet meer produceren; de extra vraag leidt vooral tot hogere prijzen: de inflatie stijgt.

Veelgemaakte fout

Vergeten naar de uitgangssituatie te kijken. Hetzelfde beleid heeft in een laagconjunctuur vooral effect op productie en werk, en in een hoogconjunctuur vooral op de prijzen.

Kernbegrippen

Stimulerend beleid
Beleid dat de bestedingen verhoogt, met meer werkgelegenheid en mogelijk meer inflatie.

Afremmend beleid
Beleid dat de bestedingen verlaagt, met minder inflatie en mogelijk minder werkgelegenheid.

Verwerkingsopdracht

Werk de opdrachten uit in je schrift of in de invulvelden.

1. Beschrijf met de tabel de effecten van afremmend beleid op de vijf grootheden.

2. Leg uit waarom extra overheidsinvesteringen in een laagconjunctuur ook de consumptie kunnen verhogen.

3. Het kabinet bezuinigt in een recessie om het tekort te verlagen. Wat zijn de gevolgen voor de werkloosheid?

Oefeningen

Brons: Kennis & Begrip

1. Wat is het effect van stimulerend begrotingsbeleid op de werkloosheid?

Zilver: Toepassing & Rekenen

2. Waarom kan stimulerend beleid in een hoogconjunctuur vooral tot inflatie leiden?

Goud: Analyse & Evaluatie — de uitdaging

3. De overheid verlaagt de inkomstenbelasting om de economie te stimuleren, maar gezinnen gaan het extra geld sparen. Wat is het gevolg?

Les 6.4 — Grenzen van begrotingsbeleid

Leerdoel: Je legt uit waarom begrotingsbeleid in de praktijk minder goed werkt: door vertraging, weglek via import, oplopende schuld en rigiditeiten.

Eindtermen: I2.2, I2.3

Waar gaat het om?

Volgens de theorie kan de overheid de conjunctuur keurig gladstrijken. In de praktijk is dat lastig. De syllabus zegt het zo: conjunctuurschommelingen laten zich niet gemakkelijk beïnvloeden, mede door **rigiditeiten** . In deze les zie je de grenzen van begrotingsbeleid (eindtermen I2.2 en I2.3).

Kerntheorie

Waarom begrotingsbeleid niet altijd werkt

• **Vertraging** : herkennen, besluiten en uitvoeren kost maanden tot jaren. Het beleid kan te laat komen en dan de volgende hoogconjunctuur versterken.

• **Weglek via import** : in een open economie gaat een deel van de extra bestedingen naar het buitenland.

• **Sparen in plaats van besteden** : bij weinig vertrouwen sparen mensen een belastingverlaging op.

• **Oplopende schuld** : stimuleren kost geld; met een hoge schuld is er weinig ruimte.

• **Rigiditeiten** : lonen en prijzen passen zich traag aan, en werkloosheid door mismatch los je niet op met meer bestedingen.

Grenzen van begrotingsbeleid

Probleem	Uitleg
Vertraging	het duurt lang voordat een probleem wordt herkend, het beleid is besloten en het effect heeft; dan is de conjunctuur misschien al omgeslagen
Weglek naar het buitenland	in een open economie gaat een deel van de extra bestedingen naar import
Oplopende schuld	stimuleren kost geld; een hoge schuld en rentelasten beperken de ruimte
Rigiditeiten	lonen en prijzen passen zich traag aan, en mismatch op de arbeidsmarkt los je niet op met meer bestedingen
Politiek	bezuinigen in een hoogconjunctuur is impopulair

Toepassen

Examenvraag: weglek (2 punten)

Een klein land met veel import en een groot land met weinig import voeren allebei een stimuleringspakket van 1% van het bbp uit. In welk land is het effect op de binnenlandse werkgelegenheid het grootst? Leg uit.

Uitwerking

1. In het kleine, open land gaat een groot deel van de extra bestedingen naar geïmporteerde producten.
2. In het grote land blijft een groter deel van de extra vraag bij binnenlandse producenten.

Antwoord

In het grote land met weinig import. In het kleine, open land lekt een groot deel van de extra bestedingen weg naar het buitenland via de import; buitenlandse producenten profiteren dan, niet de binnenlandse werkgelegenheid.

Veelgemaakte fout

Denken dat de overheid de conjunctuur volledig kan sturen. Op het examen wordt vaak gevraagd naar een beperking: noem dan een concrete reden, zoals vertraging, weglek of mismatch.

Kernbegrippen

Weglek

Een deel van de extra bestedingen gaat naar import en komt niet bij binnenlandse producenten terecht.

Rigiditeiten

Starheden in de economie, zoals lonen en prijzen die zich traag aanpassen.

Verwerkingsopdracht

Werk de opdrachten uit in je schrift of in de invulvelden.

1. Kies twee grenzen uit de tabel en geef bij elk een concreet voorbeeld.

2. Waarom kan een stimuleringspakket dat in een recessie wordt besloten, de inflatie later juist opdrijven?

3. Leg uit waarom Europese afspraken over tekorten de ruimte voor stimulerend beleid kunnen beperken.

Oefeningen

Brons: Kennis & Begrip

1. Noem drie grenzen van begrotingsbeleid.

Zilver: Toepassing & Rekenen

2. Leg uit waarom stimulerend beleid in een open economie als Nederland minder effect heeft dan in een gesloten economie.

3. Waarom kan stimulerend beleid "te laat" komen?

Goud: Analyse & Evaluatie — de uitdaging

4. Waarom helpt meer bestedingen weinig tegen werkloosheid door mismatch?

Les 6.5 — De centrale bank

Leerdoel: Je legt uit wat het doel van de Europese Centrale Bank is en wat de beleidsrente is.

Eindtermen: I2.4

Waar gaat het om?

Naast de overheid probeert ook de **centrale bank** de economie in balans te houden. Voor Nederland is dat de **Europese Centrale Bank (ECB)** . Haar belangrijkste instrument is de rente (eindterm I2.4).

Kerntheorie

De Europese Centrale Bank

De ECB voert het monetaire beleid voor alle landen met de euro. Haar belangrijkste doel is **prijsstabiliteit** : een inflatie van 2% op middellange termijn. De ECB is **onafhankelijk** van regeringen, zodat ze niet onder politieke druk de rente laag houdt.

De beleidsrente

Banken lenen geld bij de centrale bank en stallen er geld. De rente die de centrale bank daarvoor rekent, is de **beleidsrente** . Als de ECB die rente verhoogt, wordt geld voor banken duurder; zij verhogen dan de rente voor hun klanten op leningen en (vaak trager) op spaarrekeningen.

Rentebeleid van de centrale bank

Situatie	Rentebeleid	Bedoeld effect
Inflatie ruim boven 2%	rente verhogen	minder bestedingen inflatie daalt
Inflatie ver onder 2% of dreigende deflatie	rente verlagen	meer bestedingen inflatie stijgt

De Europese Centrale Bank streeft naar een inflatie van 2% op middellange termijn.

Rente en een hypotheek van € 300.000

Rente	Rentelasten per jaar (bruto)
2%	0,02 × 300.000 = € 6.000
4%	0,04 × 300.000 = € 12.000

Bij een hogere rente stijgen de woonlasten van nieuwe kopers flink: zij kunnen minder lenen en minder uitgeven. Vereenvoudigd voorbeeld met verzonnen getallen.

Toepassen

Examenvraag: inflatiedoel (2 punten)

De inflatie in de eurozone is gestegen naar 6%. Wat zal de ECB waarschijnlijk met de beleidsrente doen? Leg uit waarom.

Uitwerking

1. 6% ligt ver boven het doel van 2%.

2. De ECB verhoogt de rente om de bestedingen en daarmee de inflatie af te remmen.

Antwoord

De ECB verhoogt de beleidsrente. De inflatie ligt ver boven haar doel van 2%; met een hogere rente worden lenen en besteden afgeremd, zodat de inflatie daalt.

Veelgemaakte fout

De ECB en de overheid verwarren. De overheid voert begrotingsbeleid (uitgaven en belastingen); de centrale bank voert rentebeleid. Ze zijn onafhankelijk van elkaar.

Kernbegrippen

Europese Centrale Bank (ECB)
De centrale bank van de eurozone; voert het monetaire beleid.

Prijsstabiliteit
Doel van de ECB: een inflatie van 2% op middellange termijn.

Beleidsrente
De rente die de centrale bank rekent aan banken; bepaalt mede de rente voor klanten van banken.

Verwerkingsopdracht

Werk de opdrachten uit in je schrift of in de invulvelden.

1. Waarom is het belangrijk dat de centrale bank onafhankelijk is van de regering?

2. Bereken met de tabel hoeveel de rentelasten van een nieuwe koper stijgen als de hypotheekrente van 2% naar 4% gaat.

3. Waarom kan de ECB niet voor elk euroland apart de rente vaststellen?

Oefeningen

Brons: Kennis & Begrip

1. Wat is het belangrijkste doel van de Europese Centrale Bank?

Zilver: Toepassing & Rekenen

2. Wat is de beleidsrente?

3. Een hypotheek van € 300.000 heeft eerst 2% en daarna 4% rente. Hoeveel stijgen de bruto rentelasten per jaar?

Goud: Analyse & Evaluatie — de uitdaging

4. Waarom streeft de ECB niet naar 0% inflatie?

Les 6.6 — Hoe rentebeleid werkt

Leerdoel: Je legt in stappen uit hoe de centrale bank met de rente de inflatie of deflatie beïnvloedt, en wat dat betekent voor werk en inkomens.

Eindtermen: I2.4, I2.3

Waar gaat het om?

Hoe werkt een renteverandering door in de economie? In deze les volg je de keten van de beleidsrente naar de inflatie, en zie je ook wat het betekent voor werkgelegenheid en inkomens (eindtermen I2.4 en I2.3).

Kerntheorie

Rente omhoog: inflatie remmen

Een hogere rente maakt **lenen duurder** en **sparen aantrekkelijker** (havo 4, thema 9). Gezinnen kopen minder op afbetaling en kunnen minder hypotheek krijgen; bedrijven stellen investeringen uit. De bestedingen dalen, de overbesteding neemt af en bedrijven kunnen hun prijzen minder verhogen: de **inflatie** daalt. Keerzijde: minder productie, minder banen.

De centrale bank verhoogt de rente om de inflatie te remmen

1. Beleidsrente omhoog: banken lenen duurder bij de centrale bank ->
2. Rente voor klanten omhoog: lenen duurder, sparen aantrekkelijker ->
3. Minder bestedingen: minder consumptie op krediet en minder investeringen ->
4. Lagere inflatie: minder overbesteding

Rente omlaag: deflatie tegengaan

Bij een te lage inflatie of dreigende **deflatie** verlaagt de centrale bank de rente. Lenen wordt goedkoper en sparen minder aantrekkelijk, waardoor de bestedingen en de inflatie stijgen.

Ook rentebeleid heeft grenzen: het werkt met **vertraging** (vaak een tot twee jaar), en als de rente al bijna 0% is, kan hij nauwelijks verder omlaag. Bij weinig vertrouwen lenen mensen ook bij een lage rente niet.

Toepassen

Examenvraag: renteverhoging (3 punten)

De ECB verhoogt de beleidsrente van 2% naar 4%. Leg in stappen uit hoe dit kan leiden tot een lagere inflatie, en noem een nadeel voor de werkgelegenheid.

Uitwerking

1. Banken verhogen de rente op leningen lenen wordt duurder; sparen wordt aantrekkelijker.
2. Minder consumptie op krediet en minder investeringen bestedingen dalen minder overbesteding bedrijven verhogen hun prijzen minder.
3. Nadeel: minder productie minder vraag naar arbeid werkloosheid kan stijgen.

Antwoord

Door de hogere beleidsrente stijgt de rente op leningen en wordt sparen aantrekkelijker. Gezinnen en bedrijven lenen en besteden minder; de overbesteding neemt af en de inflatie daalt. Nadeel: bedrijven produceren minder en nemen minder mensen aan, waardoor de werkloosheid kan stijgen.

Veelgemaakte fout

De richting omdraaien. Rente omhoog minder bestedingen inflatie omlaag. Rente omlaag meer bestedingen inflatie omhoog.

Kernbegrippen

Rentebeleid

Het veranderen van de beleidsrente om de inflatie te beïnvloeden: verhogen tegen te hoge inflatie, verlagen tegen te lage inflatie of deflatie.

Verwerkingsopdracht

Werk de opdrachten uit in je schrift of in de invulvelden.

1. Teken de keten voor een renteverlaging, in vier stappen.

2. Waarom treft een renteverhoging de woningmarkt vaak als eerste?

3. Leg uit waarom rentebeleid in de eurozone niet voor elk land even goed past.

Oefeningen

Brons: Kennis & Begrip

1. Wat doet de centrale bank met de rente als de inflatie te hoog is?

Zilver: Toepassing & Rekenen

2. Leg in stappen uit hoe een renteverhoging de inflatie kan verlagen.

3. Wat kan een nadeel zijn van een renteverhoging voor de werkgelegenheid?

Goud: Analyse & Evaluatie — de uitdaging

4. De ECB verlaagt de rente tot bijna 0%, maar de bestedingen stijgen nauwelijks. Geef een verklaring.

Rekenopdrachten

Reken met de begrippen en formules uit dit thema. Schrijf je berekening volledig uit: op het examen krijg je punten voor de berekening, niet alleen voor de uitkomst.

Basis

1. Belasting: 35% tot € 40.000 en 50% daarboven. Bereken de belasting bij een inkomen van € 60.000.

Antwoord (€): _____

4. Er komen 100.000 werklozen bij met een uitkering van € 20.000 per jaar. Hoeveel stijgen de uitgaven (in miljarden euro)?

Antwoord (mld €): _____

5. Een hypotheek van € 300.000. De rente stijgt van 2% naar 4%. Hoeveel stijgen de bruto rentelasten per jaar?

Antwoord (€): _____

6. Een hypotheek van € 250.000. De rente stijgt van 3% naar 5%. Hoeveel stijgen de bruto rentelasten per jaar?

Antwoord (€): _____

Niveau 3F

2. Gebruik opdracht 1. Het inkomen daalt naar € 54.000. Met hoeveel procent daalt de belasting (één decimaal)?

Antwoord (%): _____

3. Gebruik opdracht 1 en 2. Met hoeveel procent daalt het netto-inkomen (één decimaal)?

Antwoord (%): _____

7. Het tekort is 1% van een bbp van 800 mld euro. In een recessie stijgt het tekort naar 4%. Met hoeveel mld euro neemt het tekort toe?

Antwoord (mld €): _____

8. De overheid geeft 10 mld euro extra uit. 40% daarvan lekt weg naar import. Hoeveel komt direct bij binnenlandse producenten terecht (mld euro)?

Antwoord (mld €): _____

Examenniveau

9. De inflatie is 5,1%, het doel van de ECB is 2%. Hoeveel procentpunt ligt de inflatie boven het doel?

Antwoord (procentpunt): _____

10. De nominale rente is 4% en de inflatie 5,1%. Bereken de reële rente (benadering, één decimaal).

Antwoord (%): _____

Examenopgave: Gas of rem in Oostland?

6 vragen · 11 punten · ongeveer 35 minuten

Oostland gebruikt de euro. Na een paar jaar van herstel draait de economie op volle toeren (bron 1). Kabinet en centrale bank lijken verschillende kanten op te willen (bron 2).

Bron 1

Economische indicatoren van Oostland (een euroland)

	Vorig jaar	Dit jaar
Groei reëel bbp	2,1%	3,5%
Werkloosheid	4,0%	3,2%
Inflatie	3,0%	5,1%
Vacatures per werkloze	0,9	1,4
Begrotingstekort (% bbp)	2,8%	1,9%

Fictieve gegevens.

Bron 2

Kabinet en ECB op ramkoers?

Het kabinet van Oostland wil volgend jaar de inkomstenbelasting verlagen "om de koopkracht te herstellen". Tegelijk verhoogt de Europese Centrale Bank de beleidsrente van 3% naar 5%. Een econoom: "De regering trapt op het gaspedaal, terwijl de centrale bank op de rem staat."

Vraag 1 (1 punt)

In welke conjuncturele situatie verkeert Oostland dit jaar? Onderbouw je antwoord met twee indicatoren uit bron 1.

Vraag 2 (2 punten)

Het begrotingstekort is gedaald van 2,8% naar 1,9% van het bbp, zonder nieuw beleid. Leg uit hoe automatische stabilisatoren dit verklaren.

Vraag 3 (2 punten)

Is de belastingverlaging van het kabinet een vorm van anticyclisch begrotingsbeleid? Leg uit.

Vraag 4 (2 punten)

Leg uit wat de belastingverlaging waarschijnlijk doet met de inflatie in Oostland.

Vraag 5 (2 punten)

Leg in stappen uit hoe de renteverhoging van de ECB de inflatie in Oostland kan afremmen.

Vraag 6 (2 punten)

Een gezin wil een hypotheek van € 250.000 afsluiten. Door de renteverhoging stijgt de hypotheekrente van 3% naar 5%. Bereken hoeveel de bruto rentelasten per jaar stijgen, en leg uit wat dit doet met de bestedingen van dit gezin.

Eindquiz

1. Welke is een automatische stabilisator?

A. Een renteverhoging door de ECB

B. Een importtarief

C. Een extra investeringsplan

D. Een progressief belastingstelsel

2. Wat gebeurt er in een laagconjunctuur vanzelf met het begrotingstekort?

A. Het blijft gelijk.

B. Het verdwijnt.

C. Het wordt groter.

D. Het wordt kleiner.

3. Anticyclisch beleid in een hoogconjunctuur betekent…

A. meer uitgeven.

B. de rente verlagen.

C. minder uitgeven en/of belastingen verhogen.

D. belastingen verlagen.

4. Bezuinigen in een recessie is…

A. procyclisch.

B. anticyclisch.

C. een automatische stabilisator.

D. rentebeleid.

5. Stimulerend beleid bij volledige bezetting leidt vooral tot…

A. deflatie.

B. lagere schuld.

C. lagere werkloosheid.

D. hogere inflatie.

6. Waarom werkt begrotingsbeleid minder goed in een open economie?

A. Er is geen belasting.

B. Export telt niet mee in het bbp.

C. Een deel van de extra bestedingen lekt weg via import.

D. De ECB verbiedt het.

7. Wat is het inflatiedoel van de ECB?

A. 0%

B. 2% op middellange termijn

C. 3% van het bbp

D. 5%

8. De ECB verhoogt de rente. Wat gebeurt er meestal?

A. Lenen wordt duurder, bestedingen dalen, inflatie daalt.

B. De export stijgt.

C. Lenen wordt goedkoper, inflatie stijgt.

D. De overheid krijgt meer belasting.

9. Wat doet de ECB bij dreigende deflatie?

A. De rente verhogen

B. Belastingen verhogen

C. Niets

D. De rente verlagen

10. Wie voert in Nederland het begrotingsbeleid?

A. De overheid (het kabinet)

B. De vakbonden

C. De banken

D. De Europese Centrale Bank

11. Waarom is de ECB onafhankelijk?

A. Omdat ze de cao’s afsluit.

B. Zodat ze zich zonder politieke druk op prijsstabiliteit kan richten.

C. Zodat ze belastingen kan heffen.

D. Zodat regeringen meer kunnen lenen.

Antwoordmodel

Voor de docent, of voor zelfcontrole: alle antwoorden bij dit werkboek.

Eindquiz — antwoordsleutel

1. D 2. C 3. C 4. A 5. D 6. C 7. B 8. A 9. D 10. A 11. B

Rekenopdrachten — antwoorden

1. 24.000 €

0,35 × 40.000 + 0,50 × 20.000 = 14.000 + 10.000 = € 24.000.

2. -12,5 %

Nieuwe belasting: 14.000 + 7.000 = 21.000. (21.000 - 24.000) / 24.000 × 100% = -12,5%.

3. -8,3 %

Netto: 36.000 33.000. -3.000 / 36.000 × 100% = -8,3%.

4. 2 mld €

100.000 × 20.000 = € 2 mld.

5. 6.000 €

12.000 - 6.000 = € 6.000.

6. 5.000 €

0,05 × 250.000 - 0,03 × 250.000 = 12.500 - 7.500 = € 5.000.

7. 24 mld €

0,04 × 800 - 0,01 × 800 = 32 - 8 = 24.

8. 6 mld €

10 × 0,60 = 6.

9. 3,1 procentpunt

5,1 - 2 = 3,1 procentpunt.

10. -1,1 %

4 - 5,1 = -1,1%: lenen is reëel nog steeds goedkoop.

Examenopgave — antwoordmodel

Vraag 1 (1 p)

Hoogconjunctuur (overbesteding): de werkloosheid is laag en dalend en de inflatie stijgt (ook goed: meer vacatures dan werklozen, hoge groei).

Vraag 2 (2 p)

Door de hoogconjunctuur stijgen de inkomens en winsten; in een progressief stelsel stijgen de belastingontvangsten dan sterker dan de inkomens. Daarnaast dalen de uitgaven aan werkloosheidsuitkeringen. Het tekort wordt daardoor vanzelf kleiner.

- 1 p: hogere belastingontvangsten (progressief)
- 1 p: lagere uitgaven aan uitkeringen

Vraag 3 (2 p)

Nee. In een hoogconjunctuur hoort anticyclisch beleid af te remmen (lagere uitgaven of hogere belastingen). Een belastingverlaging stimuleert de bestedingen juist: dat is procyclisch.

- 1 p: anticyclisch = afremmen in hoogconjunctuur
- 1 p: belastingverlaging stimuleert niet anticyclisch

Vraag 4 (2 p)

Gezinnen krijgen een hoger besteedbaar inkomen en gaan meer consumeren. Omdat er al overbesteding is (weinig werklozen, veel vacatures), kunnen bedrijven niet meer produceren. De extra vraag leidt tot hogere prijzen: de inflatie stijgt verder.

- 1 p: hoger besteedbaar inkomen meer bestedingen
- 1 p: capaciteit vol hogere prijzen/inflatie

Vraag 5 (2 p)

Banken verhogen de rente op leningen; lenen wordt duurder en sparen aantrekkelijker. Gezinnen en bedrijven lenen en besteden minder (minder consumptie op krediet, minder investeringen). De overbesteding neemt af, waardoor de inflatie daalt.

- 1 p: lenen duurder / sparen aantrekkelijker minder bestedingen
- 1 p: minder overbesteding lagere inflatie

Vraag 6 (2 p)

0,05 × 250.000 - 0,03 × 250.000 = 12.500 - 7.500 = € 5.000 per jaar. Het gezin houdt minder geld over voor andere uitgaven of leent minder: de bestedingen dalen.

- 1 p: € 5.000
- 1 p: minder ruimte voor andere bestedingen

Verwerkingsopdrachten — modelantwoorden

Les 6.1

Verwerkingsopdracht

1. Bruto -10% (60.000 54.000), netto -8,3% (36.000 33.000), omdat de belasting met 12,5% daalt.

2. Wie werkloos wordt, houdt een (lager) inkomen en kan dus blijven consumeren. Zonder uitkering zou de consumptie veel sterker dalen.

3. Dan verdwijnt het dempende effect: de bestedingen dalen extra hard (minder overheidsuitgaven of hogere belastingen), waardoor de laagconjunctuur verergert. Dit heet procyclisch beleid.

Les 6.2

Verwerkingsopdracht

1. a) afremmend b) stimulerend c) afremmend d) stimulerend.

2. De overheid geeft meer uit of ontvangt minder belasting, terwijl de andere kant van de begroting niet verandert. Het verschil moet worden geleend.

3. Het is politiek impopulair om te bezuinigen of belasting te verhogen als het goed gaat met de economie; kiezers zien dan geen probleem.

Les 6.3

Verwerkingsopdracht

1. Werkgelegenheid daalt (of stijgt minder), werkloosheid stijgt (of daalt minder), inflatie daalt, inkomens stijgen

minder, schuld daalt.

2. De investeringen zorgen voor werk en inkomen (bijvoorbeeld in de bouw). Die werknemers besteden hun inkomen weer, waardoor de consumptie stijgt.

3. De bestedingen dalen nog verder: bedrijven verkopen minder en ontslaan mensen. De werkloosheid stijgt extra (procyclisch beleid).

Les 6.4

Verwerkingsopdracht

1. Bijvoorbeeld: vertraging, een investeringsplan voor wegen kan pas na twee jaar starten; weglek, mensen kopen met hun belastingvoordeel geïmporteerde elektronica.

2. Door de vertraging werkt het pakket pas als de economie alweer herstelt. Dan komen de extra bestedingen bovenop een aantrekkende vraag, waardoor overbesteding en inflatie ontstaan.

3. Volgens het Stabiliteits- en Groeipact mag het tekort maximaal 3% van het bbp zijn. Als dat al bijna is bereikt (ook door de automatische stabilisatoren), is er weinig ruimte om extra te lenen.

Les 6.5

Verwerkingsopdracht

1. Een regering heeft vaak belang bij een lage rente (lagere rentelasten, meer groei vóór de verkiezingen), ook als de inflatie te hoog is. Een onafhankelijke bank kan zich richten op prijsstabiliteit.

2. Van € 6.000 naar € 12.000 per jaar: € 6.000 meer (bruto).

3. Alle eurolanden hebben dezelfde munt; er is één rente voor de hele eurozone. Daardoor kan de rente voor het ene land te hoog en voor het andere te laag zijn.

Les 6.6

Verwerkingsopdracht

1. Beleidsrente omlaag rente voor klanten omlaag (lenen goedkoper, sparen minder aantrekkelijk) meer consumptie en investeringen meer bestedingen inflatie stijgt (en werkgelegenheid stijgt).

2. Huizen worden grotendeels met leningen gekocht. Bij een hogere rente stijgen de maandlasten en kunnen kopers minder lenen, waardoor de vraag naar woningen en de huizenprijzen dalen.

3. De ECB stelt één rente vast voor alle eurolanden, maar de conjunctuur verschilt per land. In een land met hoge inflatie is de rente dan misschien te laag, in een land met een recessie te hoog.

Oefeningen — modelantwoorden

Les 6.1

1. Noem twee automatische stabilisatoren.

Een progressief belastingstelsel en werkloosheidsuitkeringen.

2. Leg uit waarom een progressief belastingstelsel de daling van de bestedingen in een laagconjunctuur afremt.

Als inkomens dalen, daalt de belasting procentueel sterker dan het inkomen. Het netto-inkomen daalt dus minder hard, waardoor ook de consumptie minder daalt.

3. Er komen 100.000 werklozen bij, met elk een uitkering van € 20.000 per jaar. Hoeveel stijgen de overheidsuitgaven aan uitkeringen?

100.000 × € 20.000 = € 2 miljard per jaar.

4. Waarom heten deze stabilisatoren "automatisch"?

Ze werken zonder dat de overheid een nieuw besluit hoeft te nemen: de regels (belastingtarieven, recht op

uitkering) zorgen er vanzelf voor dat de begroting meebeweegt met de conjunctuur.

Les 6.2

1. Wat is anticyclisch begrotingsbeleid?

Begrotingsbeleid tegen de conjunctuur in: stimuleren (meer uitgaven, lagere belastingen) in een laagconjunctuur en afremmen (minder uitgaven, hogere belastingen) in een hoogconjunctuur.

2. Noem twee stimulerende maatregelen voor een laagconjunctuur.

Bijvoorbeeld: geplande investeringen in infrastructuur naar voren halen, de inkomstenbelasting verlagen, of de btw tijdelijk verlagen.

3. Waarom is afremmend beleid in een hoogconjunctuur nuttig?

Het vermindert de overbesteding, waardoor de inflatie minder stijgt. Bovendien kan de overheid in goede tijden het tekort verkleinen of de schuld aflossen, zodat er ruimte is voor de volgende laagconjunctuur.

4. Wat is het verschil tussen automatische stabilisatoren en anticyclisch begrotingsbeleid?

Automatische stabilisatoren werken vanzelf via bestaande regels. Bij anticyclisch beleid neemt de overheid bewust nieuwe besluiten om uitgaven of belastingen te veranderen.

Les 6.3

1. Wat is het effect van stimulerend begrotingsbeleid op de werkloosheid?

De bestedingen en dus de productie stijgen; bedrijven nemen meer mensen aan: de werkloosheid daalt.

2. Waarom kan stimulerend beleid in een hoogconjunctuur vooral tot inflatie leiden?

De productiecapaciteit is al (bijna) volledig benut. Extra bestedingen kunnen niet worden beantwoord met meer productie, dus stijgen vooral de prijzen.

3. De overheid verlaagt de inkomstenbelasting om de economie te stimuleren, maar gezinnen gaan het extra geld sparen. Wat is het gevolg?

De consumptie stijgt nauwelijks, dus het effect op productie en werkgelegenheid is klein. Wel stijgt het tekort van de overheid. Bij een laag consumentenvertrouwen is dit risico groot.

Les 6.4

1. Noem drie grenzen van begrotingsbeleid.

Bijvoorbeeld: vertraging, weglek naar het buitenland via import, en een oplopende staatsschuld.

2. Leg uit waarom stimulerend beleid in een open economie als Nederland minder effect heeft dan in een gesloten economie.

Een groot deel van de extra bestedingen gaat naar geïmporteerde producten. Die extra vraag komt bij buitenlandse producenten terecht, niet bij Nederlandse.

3. Waarom kan stimulerend beleid "te laat" komen?

Het duurt tijd om de laagconjunctuur te herkennen, maatregelen te bedenken en goed te laten keuren, en voordat ze werken. Als het effect er is, kan de economie alweer herstellen; dan versterkt het beleid de volgende hoogconjunctuur.

4. Waarom helpt meer bestedingen weinig tegen werkloosheid door mismatch?

Er zijn al vacatures, maar de werklozen passen er niet bij. Meer bestedingen zorgen voor meer vacatures in de tekortberoepen, niet voor banen voor deze werklozen. Daar zijn scholing en mobiliteit voor nodig.

Les 6.5

1. Wat is het belangrijkste doel van de Europese Centrale Bank?

Prijsstabiliteit: een inflatie van 2% op middellange termijn in de eurozone.

2. Wat is de beleidsrente?

De rente die de centrale bank hanteert voor banken die geld lenen bij of stallen bij de centrale bank. Banken passen de rente voor hun klanten daarop aan.

3. Een hypotheek van € 300.000 heeft eerst 2% en daarna 4% rente. Hoeveel stijgen de bruto rentelasten per jaar?

Van € 6.000 naar € 12.000: € 6.000 per jaar meer.

4. Waarom streeft de ECB niet naar 0% inflatie?

Bij een doel van 0% is het risico op deflatie groot, met alle gevaren van dien (uitstelgedrag, hogere reële schuldlast). Een kleine positieve inflatie geeft een marge, en ruimte om de rente te verlagen als het nodig is.

Les 6.6

1. Wat doet de centrale bank met de rente als de inflatie te hoog is?

Ze verhoogt de rente.

2. Leg in stappen uit hoe een renteverhoging de inflatie kan verlagen.

Rente omhoog lenen wordt duurder en sparen aantrekkelijker gezinnen en bedrijven lenen en besteden minder (minder consumptie op krediet, minder investeringen) minder overbesteding bedrijven kunnen hun prijzen minder verhogen de inflatie daalt.

3. Wat kan een nadeel zijn van een renteverhoging voor de werkgelegenheid?

Minder bestedingen betekent minder productie. Bedrijven nemen minder mensen aan of ontslaan mensen: de werkloosheid kan stijgen.

4. De ECB verlaagt de rente tot bijna 0%, maar de bestedingen stijgen nauwelijks. Geef een verklaring.

Als consumenten en producenten weinig vertrouwen hebben, lenen ze niet, ook niet tegen een lage rente. Bovendien kan de rente niet (veel) verder omlaag: het rente-instrument raakt uitgeput.